

Сучасні технології в корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку: ефективність та перспективи

Федорова Н.В.¹, Косарева Г.М.², Войтович О.В.³, Борисова О.О.⁴, Гаєвська А.В.⁵

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2025	Освіта/Педагогіка	376.36:372.3:159.946.3:004.9)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15004897>

Анотація. В сучасних умовах стрімкий розвиток технологій відкриває нові можливості для вдосконалення процесу корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. Традиційні логопедичні методики доповнюються інноваційними технологіями - сміхотерапією, арт-терапією, вокалотерапією, казкотерапією та іншими ефективними технологіями. Їх використання сприяє підвищенню ефективності корекційного впливу, роблячи його більш доступним, цікавим і мотивуючим для дитини, що, своєю чергою, сприяє позитивному засвоєнню мовленнєвих навичок.

У статті проаналізовано сучасні технологічні підходи до корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку, їхню ефективність та перспективи подальшого розвитку. Загалом, перспективи подальших досліджень полягають у розробці адаптивних технологій, які враховують особливості мовленнєвого розвитку кожної дитини, інтеграцію віртуальної та доповненої реальності в освітній процес, а також удосконалення методики дистанційної логопедичної роботи.

Ключові слова: мовленнєві порушення, корекційна робота, сучасні технології, дошкільний вік, інтерактивні платформи, логопедична робота.

Modern technologies in correction of speech disorders in preschool children: effectiveness and prospects

Annotation. In modern conditions, the rapid development of technologies opens up new opportunities for improving the process of correcting speech disorders in preschool children. Traditional speech therapy methods are supplemented by innovative digital solutions, in particular mobile applications, interactive platforms, artificial intelligence and augmented reality technologies. The use of these tools helps to increase the effectiveness of the corrective

¹ кандидат педагогічних наук, доцент, Рівненський державний гуманітарний університет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5721-6748>

² кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної педагогіки імені професора Т. І. Поніманської, Рівненський державний гуманітарний університет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1999-5787>

³ старший викладач, Рівненський державний гуманітарний університет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1506-7959>

⁴ викладач, Рівненський державний гуманітарний університет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5355-2720>

⁵ викладач, Рівненський державний гуманітарний університет, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5449-9972>

effect, makes it more accessible, interesting and motivating for the child, which, in turn, contributes to the faster acquisition of speech skills.

The article analyzes modern technological approaches to the correction of speech disorders in preschool children, their effectiveness and prospects for further development. Particular attention is paid to digital tools, in particular speech therapy mobile applications, computer programs and interactive platforms that promote speech development.

The study confirms that the use of technological tools has a positive effect on the formation and development of speech skills in children. In particular, the integration of game methods with multimedia resources contributes to the improvement of articulatory motor skills, the development of phonemic hearing and the enrichment of vocabulary, and the use of artificial intelligence in the process of automated speech analysis provides the possibility of prompt assessment of a child's speech development and adaptation of correction programs in accordance with their individual needs.

Promising areas of further research are the development of adaptive technologies that take into account the peculiarities of speech development of each child, the integration of virtual and augmented reality into the educational process, as well as improving the methodology of remote speech therapy. Innovative technologies in the field of speech therapy open up new opportunities for increasing the effectiveness of the correction of speech disorders in preschool children. Interactive speech therapy programs with elements of artificial intelligence are also of great importance, which allow you to adapt educational sessions according to the child's level of development.

Keywords: speech disorders, correctional work, modern technologies, preschool age, interactive platforms, speech therapy work.

Вступ

Постановка проблеми. У сучасному світі все частіше зростає кількість дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями. Загалом це пов'язано з багатьма факторами, такими як екологічні впливи, спадковість, соціальні умови та особливості розвитку центральної нервової системи. Виявлення на ранніх стадіях та корекція таких порушень є надзвичайно важливими процесами, оскільки мовлення є основою для подальшого успішного навчання, комунікації та соціальної адаптації дитини.

Використання сучасних технологій у логопедичній роботі значною мірою розширює можливості корекції мовленнєвих порушень. Разом з тим, інноваційні методики, зокрема цифрові платформи, мобільні додатки, комп'ютерні програми, інтерактивні ігри та елементи доповненої реальності, дозволяють зробити процес навчання більш цікавим, доступним та ефективним. Сучасні технології сприяють індивідуалізації навчального процесу, встановлюючи їх ключовим фактором у досягненні позитивних результатів.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю впровадження новітніх підходів у логопедичну практику для підвищення ефективності корекційної роботи з дітьми дошкільного віку. Вивчення необхідності сучасних технологій в даному випадку сприятиме визначенню оптимальних методів та інструментів для усунення мовленнєвих порушень, сприяючи покращенню комунікативних навичок дітей та їх успішній соціалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання технологій корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку займалися вітчизняні та закордонні дослідники. Так, М. А. Гуцол [1] та Л. Черніченко [2] досліджують питання корекції мовленнєвої діяльності у дітей з порушенням мови засобами гри. Інша дослідниця В. І. Галущенко [3] опрацювала питання застосування інноваційних логопедичних технологій у корекційній роботі. Дослідники А. В. Хіля [7] та В. А. Гладуш [8] досліджують у своїх працях арттерапію та шляхи вдосконалення професійної

підготовки логопедів в процесі їхньої діяльності. Однак не зважаючи на розробленість питання залишається відкритим і потребує доопрацювання.

Мета статті полягає в аналізі ефективності сучасних технологій корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку, а також визначення перспективи їх подальшого впровадження в логопедичну практику. Вказане дослідження спрямоване на вивчення інноваційних методик, цифрових платформ, мобільних додатків, інтерактивних програм та елементів доповненої реальності з метою покращення мовленнєвого розвитку дітей.

Завдання статті: дослідити поняття і зміст сучасних технологій корекції мовленнєвої діяльності дошкільників; розглянути види технологій в корекції мовленнєвих порушень; проаналізувати їх ефективність у розвитку мовленнєвих навичок дітей дошкільного віку; визначити перспективи використання інноваційних технологій у корекційній роботі; окреслити можливі напрями подальших досліджень для вдосконалення методик корекції мовлення у дошкільників.

Результати

Дошкільний вік це період коли відбувається активний розвиток мовлення, когнітивних здібностей, емоційно-вольової сфери та соціальних навичок дитини. Це час сприятливий для формування основ комунікативної діяльності, пізнавальної активності та самостійності. Саме в дошкільному віці дитина засвоює рідну мову, розширює словниковий запас, опановує граматичні навички, вдосконалює вимову. Цей період є головним для подальшого навчання та успішної соціалізації, а тому своєчасне виявлення та корекція мовленнєвих порушень мають особливе значення.

Вітчизняна дослідниця М. А. Гуцол зазначає, що мовленнєва діяльність проявляється у таких формах, як усне мовлення (говоріння), сприймання на слух (слухання), письмо та читання. Ці форми комунікації є ключовими способами взаємодії між людьми в процесі вербального спілкування. Науковці та практики відзначають загальне зниження рівня мовленнєвого розвитку у дітей. Формування мовних навичок, а також засвоєння лексико-граматичної основи мовлення у багатьох випадках відбувається із затримкою або супроводжується певними порушеннями [1, с. 100].

Інша дослідниця, І. Черніченко наголошує, що дошкільний вік – це важливий період становлення особистості дитини. Без розвитку артикуляційно та граматично правильного мовлення повноцінний особистісний розвиток дитини та її адаптація в суспільстві неможлива. Своєчасне опанування дошкільниками темпом, ритмом, інтонацією, літературно-нормативною вимовою, тембром та іншими характеристиками мовлення є важливою передумовою для їх всебічного психічного розвитку, засвоєння рідної мови та загальнолюдських цінностей у сенситивний період. Окрему групу становлять захворювання, що супроводжуються мовленнєвими порушеннями, які надалі можуть спричиняти затримку розвитку [2, с. 236].

Вітчизняна дослідниця В. І. Галущенко зазначає, що термін «технологія» визначається як система прийомів, що застосовуються в певній діяльності, майстерності чи мистецтві. Педагогічна технологія - це комплекс психолого-педагогічних принципів, які визначають спеціально підібрані та структуровані форми, методи, засоби навчання та виховання. Вона виконує роль організаційно-методичного інструментарію, забезпечуючи ефективне функціонування педагогічного процесу.

Відомо, що застосування різноманітних логопедичних технологій, зокрема нетрадиційних методів і прийомів, у корекційній роботі сприяють запобіганню втоми дітей, підтримують їх пізнавальну активність та підвищують загальну ефективність логопедичного впливу незалежно від типу мовленнєвої патології. Наразі впровадження інноваційних логопедичних технологій (ІЛТ) є важливим етапом розвитку освітнього

процесу. Їх основна мета – досягнення гармонійного поєднання сучасних технологічних рішень із традиційними методами розвитку дітей.

Корекційно-розвивальна робота з дітьми, які мають відхилення у мовленнєвому розвитку, передбачає застосування спеціалізованих методик та впровадження інноваційних адаптованих прийомів і засобів, зокрема навчальних, діагностичних і розвивальних. Ефективність їх використання значною мірою залежить від професійної компетентності педагога, його здатності застосовувати сучасні технології, інтегрувати нетрадиційні методи у навчальний процес кожної дитини, забезпечуючи високу мотивацію, психологічний комфорт та надаючи свободу вибору форм і засобів діяльності для дітей із психо-мовленнєвими порушеннями.

Логопедичні технології поділяються на кілька основних груп:

- інформаційно-комунікаційні – методи роботи з інформацією;
- дистанційні освітні технології – використовуються для організації взаємодії з батьками;
- інноваційні психокорекційні технології – містять методи арттерапії, казкотерапії, психосоматичної гімнастики тощо;
- педагогічні технології з елементами нетрадиційних підходів у дефектології, таких як ароматерапія, хромотерапія, бібліотерапія тощо;
- здоров'язбережувальні технології – охоплюють кріотерапію, дихальну гімнастику тощо;
- змішані технології – поєднують традиційні логопедичні методи із сучасними інноваціями [3].

До сучасних технологій корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку відносять арт-терапію (з різними видами ізотерапії), сміхотерапію, казкотерапію, вокалотерапію та інші не менш ефективні технології. Як слушно наголошує А. Харківська, арт-терапію широко використовують у роботі з дітьми. Цей метод визначається як один із напрямів терапії мистецтвом чи терапії творчим самовираженням, котрий широко використовується у роботі з дорослими й дітьми. Технології арт-терапії охоплюють різні методи психокорекції, розподіляючись за жанровою спрямованістю до певного виду мистецтва, орієнтуючись на психологічну корекцію. У роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями мовленнєвого розвитку, застосовуються різноманітні напрямки арт-технологій, зокрема як візуальні (малювання, ліплення, створення колажів, пісочна арт-терапія, ландшафтна арт-терапія), так і музична арт-терапія, драма-терапія та казкова арт-терапія. Застосування цих технологій у корекційно-розвиваючій роботі з дітьми з ООП сприяє розвитку основних каналів сприйняття інформації: слухового, зорового та кінестетичного, що позитивно впливає на психічні процеси дитини. Крім того, арт-технології виконують комунікативно-рефлексивну функцію, допомагаючи коригувати порушення емоційно-вольової сфери, які часто заважають загальному розвитку пізнавальних процесів та сприйняття простору у дітей [4, с. 50].

Логопеди адаптують методи арт-терапії відповідно до потреб своєї роботи. Так, Ю. Рібцун пропонує використовувати пластилін та глину для корекційної роботи з дітьми, які мають мовленнєві порушення. Дослідник зазначає, що пластилін є прекрасним матеріалом для творчої діяльності дітей різного віку, оскільки він приємний на дотик і сприяє розвитку різних навичок. Для молодших дошкільників пластилін є корисним матеріалом, оскільки впливає на формування предметів, допомагаючи дітям краще уявляти об'єкти та стимулюючи розвиток і зміцнення нейронних зв'язків у головному мозку. Для старших дітей, які займаються більш складною та об'ємною роботою, пластилін сприяє розвитку творчих здібностей, моторики та просторового сприйняття.

Для дітей з особливими потребами, зокрема з порушеннями мовлення, робота з пластиліном є досить корисною, оскільки впливає на розвиток тактильного та зорового сприйняття, а також на вивчення і засвоєння складових частин об'єктів. Таким чином, використання пластиліну допомагає дітям з особливими потребами навчатися через практичну діяльність, сприяючи розвитку повсякденних навичок.

Окрім того, вітчизняний дослідник в процесі корекції мовленнєвих порушень використовує низку вправ з пластиліном. Так, працюючи пальцями в процесі творчості у дитини вдосконалюється зорова, слухова, рухова увага та пам'ять, локомоторний праксис. За допомогою пластилінових ляльок можна показувати низку рухових вправ, допомагаючи дитині запам'ятати та відтворити запропоновані рухи. Для правильного мовлення рухові органи дитини, зокрема язик, повинні мати достатню кількість рухів. Розминка пластиліну допомагає язикові змінювати форму (широкий, вузький, «лопаткою», «чашечкою», «змійкою» тощо) і сприяє запам'ятовуванню назв та просторового положення (вгорі-внизу, праворуч-ліворуч) під час артикуляційних вправ.

У логопедичній практиці можна використовувати пластиліно-терапію в поєднанні з мовленнєвим супроводом, зокрема з проговоренням слів, що позначають виліплені фігури, та орієнтуванням на словесні інструкції. Це допомагає розвивати не тільки тактильне, слухове та зорове сприйняття, але й мовлення [5].

Деякі науковці позитивно відзначають роль пісочної анімації як новітньої технології корекції мовленнєвих порушень. Зміст пісочної терапії ґрунтується на поєднанні невербальної та вербальної активності дитини. Використання пісочної арт-технології сприяє розвитку зорового сприйняття та зорово-моторної координації у дітей. Метод пісочного малювання покращує сенсорні здібності, практичні навички, а також вдосконалює дрібну моторику, позитивно впливаючи на розвиток пізнавальної та мовної активності. Пісочне малювання допомагає дітям створювати нові образи, розвивати образне мислення та просторові уявлення.

Варто відзначити, що сучасні методики корекційно-розвивальної роботи активно використовують арт-технології для покращення результативності роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Педагоги та психологи все більше звертаються до мистецтва як до потужного інструменту, який сприяє корекції мовленнєвих та психічних порушень у дітей. На заняттях з піском використовують пісочний стіл, сенсорні коробки та пісочниці, оскільки вони є ефективним методом для проведення корекційних, розвивальних та навчальних занять. Разом з тим, логопед може використовувати пісочну терапію для стимулювання мовлення через гру, створення історій і розповідей, розвитку творчих здібностей та уяви, а також для покращення моторики та сенсорної стимуляції [6, с. 85].

До сучасних технологічних засобів корекції мовлення відносять також сміхотерапію. Сміхотерапія є методикою лікування, що ґрунтується на позитивних емоціях і служить засобом глибокого очищення організму на фізіологічному, нервово-психічному та інтелектуальному рівнях. Сміх є одним з механізмів адаптації до навколишнього середовища, а сміхотерапія є потужним стимулом для емоційного та фізіологічного розвитку.

Сміх має кілька важливих аспектів впливу на дитину з порушеннями мовлення:

- біохімічний процес, який впливає на зниження рівня «стресових гормонів» (кортизону та адреналіну), стимулює вироблення ендорфінів — гормонів щастя, знижують біль і покращують настрій. Також сміх сприяє нормалізації серцебиття, зниженню кров'яного тиску і зміцненню імунної системи;
- дихальний ефект активує мовленнєве дихання у дітей з мовленнєвими порушеннями, сприяючи поліпшенню газообміну в легенях;

- м'язи обличчя і мозок під час смуху насичуються кров'ю, підвищуючи його кисневу насиченість, позитивно впливаючи на емоційний стан;
- естетичний і творчий розвиток, стимулює лімбічну систему мозку, покращує творчі здібності, допомагає вирішенню проблеми та покращує зовнішній вигляд, тонізуючи м'язи обличчя.

Загалом, вказані аспекти свідчать про те, що сміх є потужним інструментом розвитку дітей, особливо для тих, хто має мовленнєві порушення.

Окрім сміхотерапії, дослідниця В. І. Глущенко пропонує використовувати казкотерапію як технологію, яка допомагає в корекції мовлення дошкільників. Казкотерапія є ефективною технологією в корекції мовлення дошкільників, оскільки вона сприяє розвитку мовленнєвих навичок через інтерактивну взаємодію з персонажами казок. Використання казок допомагає збагачувати словниковий запас дітей, розвивати уяву та фантазію, а також покращувати артикуляційну моторку. Під час розігрування казкових ситуацій діти навчаються правильно формулювати свої думки, оскільки це сприяє розвитку граматичних структур мовлення. Казкотерапія також стимулює емоційно-вольову сферу, допомагаючи дітям краще виражати свої почуття та переживання. Завдяки казковим сюжетам діти отримують можливість переживати соціальні ситуації, формуючи комунікативні навички і адаптовуючись до дорослого життя [3].

Як зазначають педагоги на практиці, всі види мистецтва, з якими працюють діти віком 3-5 років, в тому чи іншому вигляді впливають на їхній розвиток та поведінку, допомагаючи контролювати емоційні прояви. Мистецтво є джерелом нових позитивних вражень, стимулюючи створення нових креативних потреб і способів їх задоволення у різних сферах мистецтва. Тому розвиток естетичних потреб у дітей з обмеженими можливостями, активація їхніх здібностей через практичну художню діяльність і творчість – це саме та реалізація соціально-психологічної функції мистецтва яка підходить для всіх без винятку дітей [7, с. 398].

Мистецтво – це простір, де творчість і процес створення чогось нового стають центром діяльності малюка. У творчості розкривається внутрішній світ дитини, і саме цей процес відкриває нові мотивації та сенси життя. Творчість органічно вплітається в повсякденне життя дитини, стаючи невіддільною частиною її розвитку. У творчих проявах дитини відображаються ті речі, які є для неї важливими та хвилюють її найбільше.

У процесі образотворчої діяльності дитина опановує як класичні, так і нестандартні методи малювання. До них належить використання різних шаблонів і трафаретів, а також природних матеріалів, таких як засушене листя, горох, крупи, квасоля чи макарони. Діти створюють зображення з пластиліну, солоного тіста або глини, застосовують техніки «малювання долоньками» та «пальчикового малювання», експериментують із фарбою у вигляді кляксографії. Крім того, вони працюють олівцями, восковою крейдою, пастеллю, малюють акварелями по мокрому папері, використовують пульверизатор, губку або ватні палички. До творчих методів також належать малювання на склі, застосування паперу різних текстур, кольорів і розмірів, пензлів різної жорсткості та товщини, гриму, вугілля, а також створення аплікацій і колажів. [8, с. 59].

Як показує практика, використання різноманітних зображувальних матеріалів у роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення, сприяє їхньому сенсорному розвитку. Наприклад, різноманітні техніки ізотерапії допомагають вирішити кілька завдань одночасно, зокрема нормалізацію мовленнєвого дихання та вдосконалення роботи м'язів периферійного мовленнєвого апарату. В процесі малюванні мильними бульбашками дитина зміцнює м'язи губ, виконуючи дихальну гімнастику, яка необхідна для корекції мовлення.

Створення сюжетних ілюстрацій на основі почутого оповідання чи казки сприяє збагаченню як активного, так і пасивного словникового запасу, а також покращує зв'язність мовлення. Малювання за сюжетом допомагає глибше зрозуміти, краще запам'ятати й точно передати зміст почутого, що позитивно впливає на якість переказу, роблячи його більш зв'язним, послідовним, повним та інформативним. Тому використання малюнків, створених дітьми, як наочного матеріалу сприятиме ефективнішому засвоєнню мовленнєвих навичок.

Сучасні технології в корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку відкривають нові можливості для ефективного розвитку мовлення. Використання інтерактивних методів, таких як сміхотерапія, вокалотерапія, арт-терапія та технології на основі цифрових ресурсів, дозволяє не тільки коригувати мовленнєві порушення, а й стимулювати сенсорний та емоційний розвиток дітей. Ці технології сприяють активному залученню дітей до навчального процесу, підвищуючи їх мотивацію та інтерес до мовленнєвої діяльності. Вони допомагають удосконалити мовленнєві навички, покращуючи зв'язність і чіткість мови, а також зміцнити м'язи мовленнєвого апарату. Таким чином, сучасні технології є важливим інструментом у корекції мовленнєвих порушень та мають великий потенціал для розвитку в цій галузі.

Висновки

Сучасні технології відіграють важливу роль у корекції мовленнєвих порушень дітей дошкільного віку, оскільки забезпечують ефективні методи розвитку мовлення та комунікативних навичок. Використання інноваційних підходів, зокрема ізотерапії, мультимедійних засобів, інтерактивних ігор та логопедичних мобільних додатків, сприяють підвищенню мотивації дітей до засвоєння нових занять, покращенню координації артикуляційного апарату та розвитку мовленнєвих навичок. Впровадження цих технологій дозволяє забезпечити комплексний підхід до корекційної роботи, враховуючи індивідуальні особливості кожної дитини. Крім того, поєднання традиційних методик з сучасними технологіями значно підвищує ефективність корекційного процесу.

Перспективи подальших досліджень у цій галузі передбачають розробку та впровадження адаптивних цифрових програм, які необхідно індивідуалізувати відповідно до навчального процесу дітей із різними видами мовленнєвих порушень. Окрім того, актуальним напрямком є дослідження впливу віртуальної та доповненої реальності на розвиток мовлення та комунікації у дітей. Подальше вдосконалення логопедичних технологій та їх інтеграція в освітній простір сприятимуть більш ефективній корекційній роботі та розширенню можливостей для розвитку мовлення у дошкільників.

Список використаних джерел

1. Гуцол М. А. Корекція мовленнєвої діяльності у дітей з порушеннями мовлення на онлайн заняттях засобами гри. Інноваційна педагогіка, 2023, с. 99-102. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/65/part_1/20.pdf
2. Черніченко, Л. Діагностика і корекція мовлення у дітей дошкільного віку. Acta Paedagogica Volynienses, 1, 2022, 234–238, DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.37>
3. Галущенко В. І. Застосування інноваційних логопедичних технологій у корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. 2022. URL: <https://aqce.com.ua/download/publications/45/42.pdf/>
4. Харківська А. Арт-техніки у корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями. Освіта. Інноватика. Практика. Том 12. №4. 2024. С. 48-52. URL:

https://www.researchgate.net/publication/380240922_ART-

ТЕХНІКИ_У_КОРЕКЦІЙНИЙ_РОБОТІ_З_ДИТМИ_З_МОВЛЕННЕВИМИ_PORUSENNAMI

5. Рібцун Ю. В. The use of ART therapy in speech correction work with children with special speech needs. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: Education. Innovation. Practice Vol. 12. №4, 2024.
6. Christian Roesler, Sandplay therapy: An overview of theory, applications and evidence base. The Arts in Psychotherapy, Volume 64, 2019, Pages 84-94. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.aip.2019.04.001>
7. Хіля А. В. Арт-терапія як об'єкт наукового дослідження у працях зарубіжних та вітчизняних вчених. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка. № 5 (59), 2016. С. 394–405.
8. Гладуш В. А. Шляхи вдосконалення професійної підготовки логопедів в Україні (1960-ті рр.) Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Науковий журнал СумДПУ ім. А.С. Макаренка. № 17(35), 2014. с. 56–65.